

TSALKA (PARMAKSIZ) URUMLARI AĞZINDA RUSÇA KELİMELEER

*Ünal KALAYCI**

ÖZET

1828–1829 Osmanlı Rus Savaşı sonunda Erzurum, Kars ve çevresinde yaşayan Hristiyan Urum Türkleri Ermenilerle birlikte Parmaksız başta olmak üzere Gürcistan'ın çeşitli yerleşim birimlerine yerleştirildiler.

Tsalka (Parmaksız) rayonunda 1990'larda 37 000 Urum yaşarken gerçekleşen göç nedeniyle günümüzde bu rayonda Urum nüfusu 1 500 civarına düşmüştür.

Konuşma dili Türkçe olan Urumların göçe kadar yazı dili Rusça idi. Bu çalışmada rayondan yapılan derlemelere dayanarak Uumların konuşma diline giren Rusça kelimeler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Urumlar, Urum Türkleri, Urum sözlüğü, Rusça.

RUSSIAN WORDS IN TSALKA (PARMAKSIZ) URUMS DIALECT

ABSTRACT

After 1828–1829 Ottoman- Russia War, the Christian Urum Turks with Armenians living around Erzurum and Kars region were placed in various cities of Georgia.

In 1990s in Tsalka region there were 37 000 Urums but as a result of immigration today Urum population is about 1500 in this region.

* MAH, Erciyes Üniversitesi, Yeni Türk Dili Bilim Dalı, ukalayci@gmail.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Urum's spoken language was Turkish and their written language was Russian until immigration. In this study, Russian words which entered in the spoken language of Urums will be searched based on compilations done in this region.

Key Words: Urums, Urums Turks, Urum's dictionary, Russian.

Tsalka (Parmaksız) Urumları

1828–1829 Osmanlı-Rus savaşı sonunda imzalanan Edirne Antlaşmasındaki bir madde Osmanlı topraklarındaki Hristiyanların istedikleri takdirde Osmanlı topraklarından göç etmelerine izin veriyordu. Savaşın sonra, Rusların işgal ettiği Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki Ermeni halkın büyük bir bölümü (100.000 civarında) Rusya'ya göç ettirildi. Bugünkü başkent Erivan başta olmak üzere İran ve Türkiye sınırlarına yerleştirilen Ermenilerle Rusya tarafından tampon bir Ermenistan oluşturulmuş oldu. Rusya'ya göç ettirilen bu reaya, daha sonra Osmanlı Devletine yönelik olarak yapılacak savaşıarda önemli bir güç olarak kullanılacaktı.¹

“Edirne Antlaşmasındaki o maddeye dayanarak Rusya'nın vaatlerine katan Ermeniler kimsenin yaşamadığı Gürcistan'ın Tsalka denilen yaylasına da yerleştirildiler. İşin ilginç tarafı Ermenilerle birlikte giden ve Tsalka'da otuz civarında köyü oluşturan bir başka topluluk daha vardı. Bu topluluk Hristiyan Türkler, yani Urumlar idi.”²

Gürcistan'ın bağımsızlığından sonra Gürcü dilini bilmeyen Urumlar okur yazar olmayan cahil insanlar durumuna düşmüşlerdir. Çünkü Urumlar SSCB zamanında okullarda Rusça öğreniyorlardı. Evlerinde ve kendi aralarında da zaten Türkçe konuşuyorlardı. Yazı dili Rusça, konuşma dili Türkçe olan bu topluluk Gürcistan'ın bağımsızlığından sonra Gürcücenin resmi dil olmasıyla beraber bir anda işsiz ve cahil konumuna düştü. Urumlar çareyi göçte buldular. Yunanistan bölgede bulunan üç Grek köyünde yaşayanlar için daha önceden gönderdiği öğretmenler aracılığıyla Urumlara Yunanistan,

¹ Kemal Beydilli, “1828–1829 Osmanlı-Rus Savaşında Doğu Anadolu'dan Rusya'ya Göçürülen Ermeniler”, Türk Tarih Kurumu Belgeler Dergisi, C. XIII, S 17, Ankara 1993, s.365–434.

² Ünal Kalaycı, “Gürcistan'ın Tsalka (Parmaksız) Rayonundaki Urumların Yaşamı”, Karadeniz Araştırmaları, S 18, Yaz 2008, s. 94.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

aynı zamanda Avrupa Birliği vatandaşlığı vaat etti. Zaten Yunanistan onları kendi ırkından yani Grek kabul ediyordu. Sonuçta Gürcistan'da yaşayan Urumların bir kısmı yaşadıkları sıkıntılardan kurtulmak için Yunanistan'a, bir kısmı da Rusya'ya göç etti.

1989 yılı sayımına göre Gürcistan genelinde 100.324 Urum yaşarken 2002 yılı sayımında yaşanan göç nedeniyle bu rakam 15.166'ya inmiştir.³ Günümüzde bu rakamın daha da aşağılara indiği söylenmektedir. Hatta göç etmeyip kalanların bir kısmının eşinin Gürcü olduğu ve artık kendini Gürcü olarak tanımladığı bilinmektedir.

Gürcistan'ın Tsalka (Parmaksız) rayonunda yaşayan ve konuşma dili Türkçe olan Urumlar üzerine ülkemizden ilk derleme Gazi Üniversitesi'nden bir heyet tarafından "Urumlar Projesi"⁴ çerçevesinde 2005 yılında yapılmıştır.

Parmaksız Urumları üzerine ikinci derleme çalışması "Tsalka (Parmaksız) Urumları Ağzı/Gürcistan" adlı yüksek lisans çalışması için kaynak toplamak amacıyla yapılmıştır.

1990'larda nüfusu 60.000'e yaklaşan rayondaki farklı etnikler için Türkçe, yabancı araştırmacıların "lingua france" terimiyle karşıladıkları "ana dili farklı olanların kullandıkları ortak dil (anlaşma dili)" özelliğindedir.⁵ Çünkü Urumlar ve Borçalı Türkleri (Karakalpaklar) dışında bu rayonda yaşayan Ermeniler, Gürcüler, Çingeneler Asuriler ve Yahudiler de Türkçe konuşuyorlardı. 1990 sonrası yaşanan "büyük göç"ün akabinde rayondan giden Urumların yerine yerleştirilen Müslüman Acarların çok az bir kısmı Türkçe biliyor; dağlı Gürcüler olarak adlandırılan Sıvanlar ise ne yazık ki Türkçe bilmiyorlar. Oranı değişmekle birlikte rayonda Türkçe hâlâ hâkimiyetini koruyor.

Urumların Doğu Anadolu'dan götördükleri Türkçeleri; Rusçadan, birlikte yaşadıkları Gürcülerin dilinden, rayonun kuzeybatısında 1944 yılındaki sürgüne değin komşuları olan Ahıska Türklerinin ağzından, aynı bölgede buldukları Borçalı Azeri Türkleri ağzından etkilenmiştir. Aynı zamanda bazı Türkçe kelimeleri de buldukları coğrafya ve çevrenin etkisiyle standart Türkçeden az

³ http://www.statistics.ge/Main/census/tables/tables_en.htm

⁴ Urumlar Üzerine Sosyo-Antropolojik Bir Araştırma. (Uluslararası Proje), Gazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi, Proje Kodu: 29.2004.01, Ankara, 2005.

⁵ Sidiki Kaba, Antoine Bernard; Aleksandra Koulaeva vd, Report, "International Fact-finding Mission, Ethnic Minorities in Georgia", April 2005 s.2. (www.fidh.org)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

çok farklılaştırarak telaffuz etmektedirler. Süreç içerisinde kendilerine has kelimeler de oluşturmuşlardır.

Urumlar çok dilli ve çok kültürlü olmalarıyla dikkatleri çekmektedirler. Urumların konuşma dili Türkçe yazı dili Rusçadır. İki dilli bu topluluk bir dili konuşurken diğer dilden de kelimeler almakta, kullanmaktadır. Yazı dillerine ya da konuştuıkları Rusçalarına geçen Türkçe kelimeler bir başka araştırma konusu olabilir. Bu çalışmada konuşma dillerine geçen ya da Türkçe konuşurken kullandıkları Rusça kelimelere ayırdık.

Kelimelere kaynak olarak rayondan yapıldığını yukarıda belirttiğimiz iki derlemeden hareketle Urumlarının ağzı üzerine hazırlanan yüksek lisan tezindeki⁶ altmış sayfalık derlemeler alındı. Her kelimenin tezde geçtiği metin ve satır numarası verildi. Sözlükçülükteki “Bir kelimenin bir dil için kökeni alındığı dildir.” ilkesine uyulmaya çalışıldı. Aksi takdirde Rusça diye gösterilen bir kelimenin kökeninin Latince olduğunu söylemek de mümkündür. Fakat bu kelimeler Urumların Türkçelerine Rusça aracılığıyla girmiştir.

Altmış sayfalık metinde geçen Rusça özel isimler ve kökeninden emin olunamayan on civarında kelime de dikkate alınmamıştır. Aşağıya listesi çıkarılan kelimelerin çoğunluğu Urumların Türkçelerinde Türkçe karşılığı olmayan yani icat edilen nesnelere adlarıdır. Ayrıca bu kelimelerden şu on tanesi bazı ses değişiklikleri olmakla beraber TDK'nin çevrimiçi sözlüğünde⁷ de geçmektedir: direktor/direktör, institut/enstitü, familya, klimat/klima, qamisya/ komisyon, qolxoz/ kolhoz, maşına/makine, niqona/ikon, televiziya/televizyon, arxiv/arşiv. Geriye Urumların diline Rusçadan giren 58 tane kelime kalmaktadır. Oranlama yapıldığında her sayfada yaklaşık bir tane kelime geçtiği görülmektedir.

Urum Türklerinin konuştuıkları Türkçede geçen bu Rusça kelimeler Rusçadaki asıllarından biraz farklı çıkabilmektedir. Onu o kişinin söyleyiş tarzındaki farklılık olarak görmek mümkündür.

⁶ Ünal Kalaycı, Tsalka (Parmaksız) Urumları Ağzı/Gürcistan, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2008.

⁷ www.tdk.gov.tr

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 4/3 Spring 2009

Tsalka (Parmaksız) Urumlarının Türkçelerine Giren Rusça Kelimeler⁸

aftamat (4-25): Rus. (aslı: автомат=avtomat). Otomatik tüfek, makineli tüfek.

axdaridli (28-7): Rus. (aslı: авторитетный=avtoritet(nıy=li) Nüfuzlu.

aftonsiya/ahtonsiya (6-33): Rus. (aslı: автостанция=avtostansiya). Otomobil / taksi durağı.

aprozit (18-73): Rus. Baskın.

arxiv: (21-55) Rus. (aslı: архив=arhiv): Arşiv.

armiya (6-1): Rus. (aslı: армия=armiya). Ordu.

asgarbat (18-2): Rus. (aslı: оскорбить=oskorbit). Tahkir etmek.

aşırka düşmek (1-26): Rus.+ T. (aslı: ошипка=oşırka). Şaşırmak, yanlış gelmek.

aşuqa gel (1-24): Rus.+ T. Şaşırmak

bandit (26-12): Rus. (aslı: бандит=bandit). Eşkıya, gangster, yol kesen.

bift (10-23): Rus. Mit

çeter (19-67): Çete, eleman, korucu.

darage (12-13): Rus. (aslı: дорогой=dorogoy). Pahalı.

direktor (29-62): Lat. Rus. (aslı: директор=direktor). Yönetici, müdür.

etnos (22-37): Lat. Rus. Etnik.

familiya (28-1): Lat. Rus. (aslı: фамилия=familiya). Soyadı.

fistalét (4-25): Rus. (aslı: пистолет=pistolet). Tabanca.

forel (10-20): Rus. (aslı: фарел=farel). Alabalık.

granitsa (22-16): Rus. (aslı: граница=granitsa). Sınır kapısı.

gıriga (23-6): Rus. Kitap

⁸ Kelimelerin yazımında Türk Dil Kurumu tarafından belirlenen “34 Harfli Türk Dünyası Ortak Alfabeti”nde var olan q (Kalın art damak ve gırtlak k sesidir.), é (Türkçenin dokuzuncu ünlüsü olarak kabul edilen kapalı e sesidir.) ve x (Gırtlak h’sidir.) harfleri kullanılmıştır. Kelimeleri alındığı kaynaktan farklı yazı sistemi kullanılmış olup bazı sesler buraya aktarılırken farklı harflerle ifade edilmiştir.

hozeyin (19-18): Rus. (aslı: хозяин=hozyayin; Azr. Borçalı ağzında hozeyin). Sahip.

ispetiyelistlik (7-6): Rus. (aslı: специалист=spetsialist+lik). Uzman, iş, meslek, görev.

institut (6-13): Rus. Enstitü.

kapek (9-142): Rus. (aslı: копек=korëk; Azerice ve Borçalı ağzında kèpik). Rus kuruşu.

klimat (10-14) Rus. İklim, hava şartları.

qajdomari (25-5): Rus. SSCB sisteminde bir tür köy birliği yöneticisi, muhtar.

qamisya (25-26): Rus. (aslı: комиссия=comissiya). Komisyon.

qartof/qartol (29-38): Rus. (aslı: картофель=kartof/kartoşka). Patates.

qatişka (29-39): Rus. (aslı: катушка=katuşka). Fotoğraf makinesi içi.

qeryét (14-20): Rus. Kötü.

qolxoz (22-12): Rus. SSCB sisteminde köy kolektif birliği.

quruşqa (9-5): Rus. Bakır maşrapa.

legenda (9-110): Rus. Efsane

liguti (29-49): Rus. Lezzetli, faydalı.

malalitga (6-3): Rus. (aslı: малолитка=malolitka). Küçük hacimli.

maşına (6-3): Rus. Makine, taşıt, araç.

mojët (12-13): Rus. (aslı: может=mojet). Belki.

ninalyote (12-13): Çok.

niqona (10-8): Lat. (İkon) Hıristiyanlığa ait dini resim ve kabartmalar.

opşi (25-23): Rus. (aslı: общи=opşi). Toplam, toplu.

ramyatlik (29-36): Rus (aslı: памятник=ramyatnik). Abide, hatıra, şehitlik, kabristan.

padval (4-32): Rus. (aslı: подвал=rodval). Zemin kat.

pirapisovalo (24-45): Rus. Kontrolcü, kontrolör

piyan (4-20): Rus. (aslı: пиян=piyan) Sarhoş, alkollü.

poçqa (9-3): Rus. (aslı: почка=poçka). Ağaçtan yapılan içerisine su vb. şeyler konulan kap. Fıçı.

povar (20-87): Rus. (aslı: повер=povar). Aşçı.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

-
- rab etmek (17-5): Rus. Mal etmek.
- radno yazi (25-22): Rus. (aslı: родной язык=radnoy yazık). Ana dili, öz dili.
- rézim (6-19): Rus. (aslı: резин=rezin). Lastik.
- salavat (29-70): Rus (aslı: целовать=tselavat). Öpmek.
- seminariya (28-10): Rus. Kolej.
- sémya (2-3): Rus. (aslı: семья=semya). Aile.
- sitaqan (19-6) : Rus. (aslı: стакан=stakan). Bardak.
- sımatria (20-86): Rus. (aslı: смотреть=smotret): Kontrolcü, bakıcı.
- sıqıroy (20-88): Rus. (aslı: скупой=skupoy). Cimri.
- siredni (27-2): Rus. (aslı: средний=sredny). Orta.
- solxoz (22-12): Rus. /açımı: Sovyet ziraatı/. Köy kolektif birliğidir.
- spequlyat (6-51): Rus. (aslı: спекулянт=spekulant). Vurguncu, fırsatçı, suiistimal yapan.
- şalik (4-21): Rus. Eşkıya, yan kesici
- şiqola (5-20) :Rus. (aslı: школа=şkola). Okul.
- şoçik (6-11): Rus. (aslı: счетчик=sçotçik). Sayaç.
- uçunni (29-79): Rus. (aslı: ученный=uçyonni). Savatlı, aydın, bilim adamı.
- uje: (6-19) Rus. (aslı: уже=uje). Artık, daha.
- uslovya (29-70): Rus. (aslı: условия=uslovya). Şart, ortam.
- vagzal (6-9): Rus. (aslı: вокзал=vokzal). İstasyon, terminal.
- vanerxa (20-95): Rus. (aslı: фанерка=fanerka). Nazik tahta. (Divan, çekyat).
- zavot: (22-5) Rus. Fabrika, yapım evi, peynir yapılan yer.
- pırasent: (10-34) Rus. Yüzde

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Sonuç

Hristiyan Türkler Urumlar günümüzde; Ukrayna,⁹ Gürcistan, Rusya Federasyonu, Kazakistan, Yunanistan'a dağılmış bir şekilde yaşamakta olup haklarında yeni yeni araştırmalar yapılmaktadır.

Gürcistan'ın çeşitli rayonlarıyla birlikte araştırma yeri olan Tsalka (Parmaksız) rayonunda yaşayan Urum Türkleri çeşitli rejim ve yönetimler altında kalmalarına rağmen konuşma dillerine sahip çıkmışlar, kendi aralarında hep Türkçe konuşmuşlardır. Parmaksız Urumlarının Anadolu'dan götördükleri dilleri Ahıska Türklerinin ağzından, Borçalı Türklerinin ağzından, az da olsa Gürcü dilinden ve SSCB'nin dağılışına kadar eğitim dilleri olan Rusçadan etkilenmiştir. Bu dil ve ağızlardan yeni kelimeler alarak Türkçelerini geliştirmişlerdir.

Altmış sayfalık derleme metni taranarak tespit edilen Rusçadan alınan kelimelerin sayısının fazla olmadığı, Urumların hâlâ günlük konuşmalarında sade bir Türkçe konuştukları görülmektedir.

Bu çalışma, 1828 yılında siyasi nedenlere Ruslar tarafından Osmanlı topraklarından göçürülen Urumların dillerindeki değişim hakkında fikir vermekte ve onların Türkçelerini anlamamıza katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda dilimizin bir ağızı olan Urum Türkçesine giren kelimeleri tespit ederek günümüzde hızlanan kelimelerin köken bilimi çalışmalarına da katkı sağlayacağına inanıyoruz.

⁹ Erdoğan Altınkaynak, "Urum Türkleri", Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi, S 201, Eylül 2003, s. 30-33.

KAYNAKÇA

ALTINKAYNAK Erdoğan, “Urum Türkleri”, Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi, S 201, Eylül 2003, s. 30-33.

BEYDİLLİ Kemal, “1828–1829 Osmanlı-Rus Savaşında Doğu Anadolu’dan Rusya’ya Göçürülen Ermeniler”, Türk Tarih Kurumu Belgeler Dergisi, C. XIII, S 17, Ankara 1993, s.365–434.

KABA Sidiki, BERNARD Antoine; KOULAEVA Aleksandra vd, Report, “International Fact-finding Mission, Ethnic Minorities in Georgia”, April 2005 s.2./www.fidh.org

KALAYCI Ünal, Tsalka (Parmaksız) Urumları Ağzı/Gürcistan, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2008

KALAYCI Ünal, “Gürcistan’ın Tsalka (Parmaksız) Rayonundaki Urumların Yaşamı”, Karadeniz Araştırmaları, S 18, Yaz 2008, s. 94.

http://www.statistics.ge/Main/census/tables/tables_en.htm

www.tdk.gov.tr

Urumlar Üzerine Sosyo-Antropolojik Bir Araştırma. (Uluslararası Proje), Gazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi, Proje Kodu: 29.2004.01, Ankara, 2005.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*